

«ЗАТВЕРДЖУЮ»
Начальник Миргородського надлісництва
філії «Слобожанський лісовий офіс»
ДП «Ліси України»
« 08 » 01 2025 р.

ПОЛОЖЕННЯ

«Про правовий механізм вирішення суперечок між суб'єктами лісокористування щодо прав володіння та користування лісовими ресурсами»

1. Загальна характеристика права лісокористування.

Право лісокористування є складовою частиною права природокористування, тому йому притаманні всі загальні риси останнього. Разом з тим право лісокористування має певні особливості, що обумовлено формами власності на ліси, їх правовим режимом, значимістю лісів у виконанні екологічних, економічних, культурно-оздоровчих та інших функцій.

Право лісокористування слід розглядати в двох аспектах - як об'єктивне і як суб'єктивне право.

Об'єктивне право лісокористування - це сукупність правових норм, які регулюють порядок і умови раціонального використання і відтворення лісів, їх охорони і захисту, підстави виникнення, зміни і припинення правовідносин у зазначеній галузі.

Суб'єктивне право лісокористування слід розуміти як встановлену і гарантовану законом можливість конкретних суб'єктів на безпосередню експлуатацію лісів з метою задоволення потреб у лісових ресурсах, добування їх корисних властивостей.

Для характеристики права лісокористування важливе значення має визначення таких понять, як «ліс», «лісові ресурси» і «лісовий фонд».

Лісовий кодекс України від 21 січня 1994 року у редакції від 8 лютого 2006 року визначає «ліс» як тип природних комплексів, у якому поєднуються переважно деревна та чагарникова рослинність з відповідними ґрунтами, трав'яною рослинністю, тваринним світом, мікроорганізмами та іншими природними компонентами, що взаємозв'язані в своєму розвитку, впливають один на одного і на навколишнє природне середовище (ст. 1 ЛК України).

Ліси є національним багатством і за своїм призначенням та місцезнаходженням виконують переважно водоохоронні, захисні, санітарно-гігієнічні, оздоровчі, рекреаційні, естетичні, виховні, інші функції та є джерелом для задоволення потреб суспільства в лісових ресурсах.

Лісовий фонд - поняття значно ширше від поняття лісу. У Україні воно визначається таким чином: «До лісового фонду України належать лісові

ділянки, у тому числі захисні насадження лінійного типу, площею не менше 0,1 га». Таким чином, поняття «лісовий фонд» включає не тільки ліси, але і захисні насадження певної площі.

Поняття «лісові ресурси» також істотно відрізняються від понять «ліс» і «лісовий фонд». Лісовими ресурсами є деревні, технічні, лікарські та інші продукти лісу, що використовуються для задоволення потреб населення і виробництва та відтворюються в процесі формування лісових природних комплексів (ст. 6 ЛК України).

Суб'єктами лісових відносин є органи державної влади, органи місцевого самоврядування, юридичні особи і громадяни, які діють відповідно до Конституції і законів України.

2. Правове регулювання використання лісових ресурсів

Використання лісових ресурсів здійснюється в порядку загального та спеціального використання.

Відповідно до ст. 66 ЛК України громадяни мають право в лісах державної і комунальної власності, а також за згодою власника в лісах приватної власності вільно перебувати, безоплатно без видачі спеціального дозволу збирати для власного споживання дикорослі трав'янисті рослини, квіти, ягоди, горіхи, гриби тощо, крім випадків, передбачених ЛК та іншими законодавчими актами України.

Місцеве населення має безперешкодний доступ до лісу з можливістю збирання грибів, ягід, трав для власних потреб, рекреації, випасання худоби. Доступ може бути обмежений у випадку стихійного лиха, пожежі чи інших випадках передбачених законодавством. Місцеві громади також мають можливість оскаржувати дії підприємства, якщо воно зачіпає їх права.

Громадяни під час здійснення загального використання лісових ресурсів зобов'язані дотримуватися вимог пожежної безпеки в лісах, користуватися лісовими ресурсами способами і в обсягах, що не завдають шкоди відтворенню цих ресурсів, не погіршують санітарного стану лісів.

Певні обмеження перебування у лісі можуть бути обумовлені вимогами пожежної безпеки, зокрема у пожежонебезпечний період. Обмеження встановлюються уповноваженими на це органами державної влади.

На відміну від загального, спеціальне використання лісових ресурсів здійснюється не тільки громадянами, але і юридичними особами за плату та по спеціальних дозволах.

Видами використання лісових ресурсів є: заготівля деревини; заготівля другорядних лісових матеріалів (живиці, пнів, кори, деревної зелені, деревних соків); побічні лісові користування; використання корисних властивостей лісів для культурно-оздоровчих, рекреаційних, спортивних, туристичних та освітньо-виховних цілей, потреб мисливського господарства, проведення науково-дослідних робіт.

Законодавством України можуть передбачатися й інші види спеціального використання лісових ресурсів.

Спеціальне використання лісових ресурсів здійснюється в межах лісових ділянок, виділених для цієї мети, без надання земельних ділянок. Воно проводиться за спеціальним дозволом (лісорубний квиток, лісовий квиток), що видається безоплатно.

Спеціальний дозвіл на заготівлю деревини в порядку рубок головного користування видається органом виконавчої влади з питань лісового господарства АРК, центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері лісового господарства. Спеціальний дозвіл на інші види спеціального використання лісових ресурсів видається власниками лісів або постійними лісокористувачами. На виділених лісових ділянках можуть використовуватися лише ті лісові ресурси і лише для цілей, що передбачені виданим спеціальним дозволом. Форми спеціальних дозволів і порядок їх видачі затверджуються Кабінетом Міністрів України.

Заготівля деревини під час рубок головного користування є одним із найпоширеніших видів спеціального використання лісових ресурсів. Порядок його здійснення урегульований постановами Кабінету Міністрів України «Порядок спеціального використання лісових ресурсів», «Порядок видачі спеціальних дозволів на використання лісових ресурсів» від 23 травня 2007 року, Постановою Кабінету Міністрів України «Правила рубок головного користування в гірських лісах Карпат» від 22 жовтня 2008 року, Постановою Кабінету Міністрів України «Правила поліпшення якісного складу лісів» від 12 травня 2007 року, наказом Державного комітету лісового господарства України «Правила рубок головного користування» від 23 грудня 2009 року та ін.

Заготівля деревини здійснюється відповідно до системи норм і вимог щодо здійснення рубок, в основу яких покладено дотримання принципів безперервного, невиснажливого і раціонального використання лісових ресурсів, збереження умов відтворення високопродуктивних стійких насаджень, їх екологічних та інших корисних властивостей.

Залежно від категорії лісів, лісорослинних умов, біологічних особливостей деревних порід, типу лісу, складу та вікової структури деревостанів, наявності та стану підросту цінних господарських порід, ступеня стійкості ґрунтів проти ерозії, стрімкості схилів та інших особливостей, застосовуються такі системи рубок:

- вибіркові - рубки, під час яких періодично вирубується частина дерев, що є перестійними або стиглими, а лісова ділянка залишається постійно вкритою лісовою рослинністю;

- поступові - рубки, під час яких передбачається видалення деревостанів за кілька прийомів;

- суцільні - рубки, під час яких весь деревостан вирубається повністю, за винятком насінників, життєздатного підросту і молодняку, цінних і рідкісних видів дерев та чагарників, що підлягають збереженню;

- комбіновані - несуцільні рубки, під час яких поєднуються елементи різних систем поступових і вибірових рубок.

Крім того, можуть бути застосовані і такі види, як рубки догляду, санітарні, лісовідводні, переформування, пов'язані з реконструкцією, ландшафтні.

Ще одним видом спеціального використання лісових ресурсів є заготівля другорядних лісових матеріалів (живиці, пнів, лубу, кори, деревної зелені, деревних соків).

Заготівля живиці здійснюється шляхом підсочування у стиглих хвойних деревостанах, які після закінчення строків підсочування вирубуються, а також у пристигаючих деревостанах, які до часу закінчення підсочування підлягатимуть вирубуванню.

Лісові ділянки для заготівлі живиці визначаються відповідно до матеріалів лісовпорядкування та планів рубок головного користування.

Роботи, пов'язані із здійсненням заготівлі живиці, повинні бути завершені не пізніше 1 листопада року закінчення підсочування. У разі погіршення санітарного стану деревостанів заготівля живиці припиняється достроково.

Заготівля пнів, лубу, кори і деревної зелені проводиться для промислової переробки, розвитку лісових промислів і задоволення потреб населення. Порядок їх заготівлі урегульований Постановою Кабінету Міністрів України від 23 травня 2007 р. «Порядок спеціального використання лісових ресурсів».

Деревні пні заготовлюються для одержання осмолу (сировини для смолоскипидарного виробництва) та дров. До початку робіт, пов'язаних із заготівкою пнів, лісокористувачі складають технологічні карти.

Луб заготовлюється шляхом зняття кори з дерев, призначених для рубки у поточному році. Робота проводиться в період інтенсивного руху соків (квітень - травень).

Кора деревних порід заготовлюється з метою одержання лікарської та технічної сировини (кора дуба, крушини, калини і т. п.), а також сировини для виробництва дьогтю (берест).

Серед видів права спеціального використання лісових ресурсів важливе місце займають побічні лісові користування. Відповідно до ст. 73 ЛК України до побічних лісових користувань належать: заготівля сіна, випасання худоби, розміщення пасік, заготівля дикорослих плодів, грибів, горіхів, ягід, лікарських рослин, збирання лісової підстилки, заготівля очерету. Цей вид лісокористування є сезонним. Строки його початку і закінчення встановлюються органами виконавчої влади з питань лісового господарства.

Випасання худоби дозволяється на вкритих і не вкритих лісовою рослинністю землях лісового фонду, якщо це не завдає їм шкоди. На територіях об'єктів природно-заповідного фонду випас худоби може здійснюватися лише за умови, що він не суперечить їх цільовому призначенню. Законодавством, а в деяких випадках за рішенням місцевих органів державної виконавчої влади і органів місцевого самоврядування передбачаються обмеження випасу худоби в лісах.

Місця розміщення вуликів і пасік визначаються постійними користувачами земельних ділянок лісового фонду з урахуванням умов ведення лісового господарства та спеціального використання лісових ресурсів. Для розміщення вуликів і пасік виділяються ділянки переважно на узліссях, галявинах та інших не вкритих лісовою рослинністю землях. На таких ділянках дозволяється спорудження тимчасових (не капітальних) будівель без права вирубки дерев і чагарників, розчищення та розорювання земельних ділянок лісогосподарського призначення. Розміщення пасік у місцях масового відпочинку людей забороняється.

Для сінокосіння можуть використовуватися незаліснені зруби, галявини та інші не вкриті лісовою рослинністю землі, на яких не очікується природне лісовідновлення. В окремих випадках для заготівлі сіна можуть використовуватися міжряддя лісових культур і плантацій.

Заготівля дикорослих плодів, горіхів, грибів, ягід, лікарських рослин, збір лісової підстилки і заготівля очерету ведуться способами, які виключають виснаження їх ресурсів. Об'єми щорічної заготівлі продукції встановлюються постійними лісокористувачами на підставі матеріалів лісовпорядкування. Заготівля лісових продуктів для отримання харчової і лікарської сировини в лісах, де здійснювалися заходи щодо боротьби зі шкідниками і хворобами з використанням хімічних засобів, здійснюється з дотриманням відповідних санітарних норм і правил.

Збирання лісової підстилки допускається в окремих випадках у лісах на одній і тій же площі не частіше одного разу протягом п'яти років. Заготівля очерету проводиться на земельних ділянках лісогосподарського призначення з урахуванням збереження сприятливих умов для життя диких тварин і птахів, а також дотримання інших вимог охорони навколишнього природного середовища.

Способи і строки здійснення побічних лісових користувань визначаються Постановою Кабінету Міністрів України «Порядок спеціального використання лісових ресурсів» від 23 травня 2007 р.

Використання корисних властивостей лісів для культурно-оздоровчих, рекреаційних, спортивних і туристичних цілей здійснюється юридичними і фізичними особами за дозволами органів місцевого самоврядування за погодженням з постійними лісокористувачами. Цей вид користування здійснюється з урахуванням вимог щодо збереження лісового середовища і природних ландшафтів з додержанням правил архітектурного планування приміських зон і санітарних вимог. У лісах, які використовуються для відпочинку, лісокористувачі повинні здійснювати роботи по їх благоустрою.

Використання корисних властивостей лісів у науково-дослідних цілях здійснюється з метою вивчення закономірностей розвитку лісових екосистем, функціонування лісових природних комплексів, виявлення, вивчення, збереження і використання генетичного фонду рослин у лісах держави.

3. Правове регулювання використання водойм.

Питання, пов'язані з вільним доступом до водойм регламентуються Водним кодексом України. Зокрема у ст.. 47 ВК України зазначено, що загальне водокористування здійснюється громадянами для задоволення їх потреб (купання, плавання на човнах, любительське і спортивне рибальство, водопій тварин, забір води з водних об'єктів без застосування споруд або технічних пристроїв та з криниць) безкоштовно, без закріплення водних об'єктів за окремими особами та без надання відповідних дозволів.

З метою охорони життя і здоров'я громадян, охорони навколишнього природного середовища та з інших передбачених законодавством підстав районні і міські ради за поданням центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері розвитку водного господарства, центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері санітарного та епідемічного благополуччя населення, обласних, Київської, Севастопольської міських державних адміністрацій, органу виконавчої влади Автономної Республіки Крим з питань охорони навколишнього природного середовища та інших державних органів встановлюють місця, де забороняється купання, плавання на човнах, забір води для питних або побутових потреб, водопій тварин, а також за певних підстав визначають інші умови, що обмежують загальне водокористування на водних об'єктах, розташованих на їх території.

Місцеві ради зобов'язані повідомляти населення про встановлені ними правила, що обмежують загальне водокористування.

На водних об'єктах, наданих в оренду, загальне водокористування допускається на умовах, встановлених водокористувачем, за погодженням з органом, який надав водний об'єкт в оренду.

Водокористувач, який узяв водний об'єкт у користування на умовах оренди, зобов'язаний доводити до відома населення умови водокористування, а також про заборону загального водокористування на водному об'єкті, наданому в оренду.

Якщо водокористувачем або відповідною радою не встановлено таких умов, загальне водокористування визнається дозволеним без обмежень.

Згідно ст. 51 ВК України водні об'єкти надаються у користування за договором оренди земель водного фонду на земельних торгах у комплексі із земельною ділянкою.

Водні об'єкти надаються у користування на умовах оренди органами, що здійснюють розпорядження земельними ділянками під водою (водним простором) згідно з повноваженнями, визначеними Земельним кодексом України, відповідно до договору оренди, погодженого з центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері водного господарства.

Надання водних об'єктів у користування на умовах оренди здійснюється за наявності паспорта водного об'єкта. Порядок розроблення та форма паспорта затверджуються центральним органом виконавчої влади, що

забезпечує формування державної політики у сфері охорони навколишнього природного середовища.

Водні об'єкти надаються в користування на умовах оренди без обмеження права загального водокористування, крім випадків, визначених законом.

Орендарі водного об'єкта зобов'язані передбачити місця для безоплатного забезпечення права громадян на загальне водокористування (купання, плавання на човнах, любительське і спортивне рибальство тощо).

При визначенні таких місць перевага надається традиційно розташованим місцям масового відпочинку.

У межах населених пунктів забороняється обмеження будь-яких видів загального водокористування, крім випадків, визначених законом.

Заборона загального водокористування водними об'єктами, наданими в користування на умовах оренди, та їх нецільове використання є підставою для розірвання договору оренди.

3. Правове регулювання використання властивостей лісів для потреб мисливського господарства.

Використання корисних властивостей лісів для потреб мисливського господарства здійснюється відповідно до Закону України «Про тваринний світ» від 13 грудня 2001 року та Закону України «Про мисливське господарство та полювання» від 22 січня 2000 року.

Виключно з міркувань безпеки, можуть бути застосовані певні обмеження на перебування у лісі під час проведення полювання. Полювання проводиться у чітко встановлений період в межах, визначених для цього мисливських угіддях. Конкретна дата відкриття та закриття полювання на певний вид мисливських тварин, дні полювання протягом тижня та порядок його здійснення, а також норма добування мисливських тварин визначаються користувачем мисливських угідь у межах строків, визначених Законом України «Про мисливське господарство та полювання», за погодженням із центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері лісового та мисливського господарства та доводяться користувачами мисливських угідь до відома громадськості.

Підсумовуючи вищенаведені норми законодавства, наголошуємо, що громадяни мають право вільно перебувати в лісах державної та комунальної власності, безоплатно без видачі спеціального дозволу збирати для власного споживання дикорослі трав'яні рослини, квіти, ягоди, горіхи, гриби. Вільний доступ громадян до лісів та водойм гарантується законодавством України, а обмеження на перебування у лісі можуть бути встановлені виключно у визначеному законодавством порядку уповноваженими на це органами державної влади та місцевого самоврядування, зважаючи на необхідність забезпечення безпеки громадян та захисту лісу.

Миргородське надлісництво створює всі необхідні умови місцевому населенню та туристам для збирання та власного споживання дикорослих трав'яних рослин, квітів, ягід, горіхів, грибів. З цією метою здійснюється

протипожежне патрулювання та маршрутне чергування лісової охорони. При потребі надається медична та транспортна допомога. Плата за збір ягід і грибів для власних потреб не встановлюється.

Провідний юрисконсульт

A handwritten signature in blue ink, consisting of stylized, overlapping loops and strokes, positioned between the title and the name.

М.ДАНИЛЬЧЕНКО